

Aftale om udvikling af veteranindsatsen under forsvarsforliget 2024-2033

Der er mellem regeringen (Socialdemokratiet, Venstre og Moderaterne) og Danmarksdemokraterne, Socialistisk Folkeparti, Liberal Alliance, Det Konservative Folkeparti, Radikale Venstre og Dansk Folkeparti indgået en aftale under forsvarsforliget 2024-2033 vedrørende veteranindsatsen.

Aftaleparterne er enige om at sikre en fortsat tæt inddragelse af Færøerne og Grønland og noterer sig i den forbindelse, at aftalen er udformet med inddragelse af Færøernes landsstyre og Grønlands Naalakkersuisut.

Danmark har siden 1990'erne udsendt danske soldater til blandt andet Balkan, Irak, Afghanistan og Nordafrika. Det skønnes, at der er op mod 60.000 veteraner i Danmark. Ved en veteran forstås en person, der i embedsmedfør har været udsendt til udlandet i krigszoner, andre højrisikoområder eller i områder, hvor der foregår konfliktforebyggende, fredsbevarende, fredsskabende, humanitære og lignende opgaver, på baggrund af en beslutning truffet af Folketinget, regeringen eller en minister. Veteraner kan eksempelvis have været udsendt som del af Forsvaret, politiet, beredskabet, udenrigstjenesten, sundhedsvæsenet mv.

Danmarks veteraner har kæmpet for og bidraget til, at vi kan leve i tryghed og frihed herhjemme. Som samfund har vi pligt til at passe på dem, der har passet på os. De fleste veteraner vender styrkede hjem fra udsendelse med kompetencer, som er efterspurgt mange steder i samfundet. Nogle veteraner udvikler imidlertid psykiske efterreaktioner som eksempelvis posttraumatisk belastningsreaktion (PTSD). Dette mærker veteraner for livet og det påvirker deres familier og pårørende.

Aftaleparterne er videre enige om, at veteraner skal mødes med øget tillid, støtte og anerkendelse, når de vender hjem fra udsendelser uden for Danmarks grænser.

Med indgåelsen af *Aftale om dansk forsvar og sikkerhed 2024-2033* den 28. juni 2023 blev aftaleparterne enige om, at indsatsen for veteraner skal fortsættes og udvikles, så veteraner får den hjælp og støtte, som de har krav på.

Aftaleparterne er enige om at styrke den danske veteranindsats med initiativer inden for seks temaer:

1. Indførelse af en formodningsregel
2. Flere tilbud til familier og børn
3. Støtte til udsatte veteraner
4. Styrket anerkendelse og lokale fællesskaber
5. Øget indsats for forebyggelse og forskning
6. Bedre behandling af veteraners arbejdsskadesager

Aftalen består af to dele med forskellig varighed. Den første del vedrører *indførelse af en formodningsregel*, der gælder hele forligsperioden. Den anden del vedrører alle øvrige initiativer (med undtagelse af et initiativ under *bedre behandling af veteraners arbejdsskader*), der rækker frem til 2029. Herefter vil der skulle tages stilling til en eventuel videreførelse.

1. Aftalens indhold

Indførelse af en formodningsregel

Hver femte veteran får ikke anerkendt sin arbejdsskadesag i arbejdsskadesystemet i dag til trods for, at en uafhængig speciallæge i psykiatri har diagnosticeret veteranen med PTSD. I det nuværende arbejdsskadesystem hviler bevisbyrden for at sandsynliggøre sammenhængen mellem udsendelse og den psykiske skade på veteranen selv. For en veteran med diagnosticeret PTSD kan det være en vanskelig bevisbyrde at løfte alene – særligt når bevisførelsen kan kræve informationer, der er forårsaget af hændelser der ligger langt tilbage i tid.

Aftaleparterne er derfor enige om, at veteraner skal mødes med øget tillid, når deres arbejdsskadesager behandles. Der er enighed om at indføre en formodningsregel i sager om PTSD-erstatninger for veteraner, så det i udgangspunktet formodes, at der er sammenhæng mellem hændelser under veteraners udsendelse og diagnosen PTSD, medmindre særligt tungtvejende grunde taler imod. Veteraner vil således ikke længere selv skulle løfte bevisbyrden i forhold til at dokumentere de traumatiserende oplevelser i regi af deres arbejde (udsendelse), og sandsynlighed for sammenhæng mellem disse oplevelser og udviklingen af PTSD. Det vil med indførelsen af en formodningsregel fortsat være en forudsætning, at en uafhængig speciallæge i psykiatri har stillet diagnosen PTSD.

Med indførelsen af en formodningsregel vil veteraner, hvis arbejdsskadesager tidligere er blevet afvist, kunne få genoptaget deres arbejdsskadesager.

Formodningsreglen vil omfatte alle ansatte i staten, der har været udsendt til udlandet i krigszoner mv. på baggrund af en beslutning truffet af Folketinget, regeringen eller en minister. Ansatte ved eksempelvis politiet, redningsberedskabet, herunder brandvæsnet, udenrigstjenesten, sundhedsvæsnet, kriminalforsorgen mv. vil således også kunne få gavn af formodningsreglens indførelse. Aftaleparterne er enige om løbende at følge området for at sikre, at alle relevante personer, der har været udsendt til udlandet i krigszoner mv. på baggrund af en beslutning truffet af Folketinget, regeringen eller en minister, er omfattet af formodningsreglen.

Aftaleparterne er enige om, at veteraner skal tilbydes privatøkonomisk rådgivning i relation til de erstatninger, der kan tildeles efter formodningsreglen. Den eksisterende døgntelefon ved Veterancentret skal ligeledes kunne vejlede veteraner i forhold til den nye formodningsregel.

Formodningsreglen indføres i regi af Forsvarsministeriet og adskilles dermed fra det øvrige arbejdsskadesystem. Administrative udgifter til formodningsreglen afholdes inden for Forsvarsministeriets ramme. En ny formodningsregel forventes at kunne træde i kraft første kvartal 2026. Det skal ses i lyset af, at der skal opbygges en ny organisation i Forsvarsministeriet med særskilt fokus på behandling af sagerne, samt at der er behov for en lovændring. Lovforslag om indførelsen af en formodningsregel på Forsvarsministeriets område forventes fremsat i Folketingssamlingen 2025/2026 med henblik på ikrafttrædelse første kvartal 2026.

Fremsættelsestidspunktet skal ses i lyset af, at indførelsen af en formodningsregel på Forsvarsministeriets område vil kræve et omfattende lovgivningsarbejde på et komplekst område. Med initiativet vil der skulle udarbejdes en ny hovedlov på Forsvarsministeriets område, som skal bygge et lovgivningsmæssigt grundlag for et arbejdsskadesystem for veteraner. I forbindelse med lovgivningsarbejdet vil det blandt andet skulle afklares, hvordan området skal organiseres samt behovet for eventuelle konsekvensrettelser i anden lovgivning, så det sikres, at veteraner ikke går glip af øvrige ydelser.

Aftaleparterne noterer sig, at regeringen vil oplyse om de økonomiske konsekvenser ved at omfatte alle øvrige ansatte i politiet, redningsberedskabet, herunder brandvæsnet, udenrigstjenesten, sundhedsvæsnet, kriminalforsorgen mv. af formodningsreglen.

Flere tilbud til familier og børn

Udvidelse af psykologhjælp til veteraners børn

Når en forælder udsendes i embedes medfør kan det påvirke hele familien, særligt børnene. Aftaleparterne er enige om, at den eksisterende psykologiske støtte til børn og unge af veteraner skal udvides til at inkludere yngre børn og unge for at imødegå risikoen for mistrivsel, der kan sætte sig i barndommen og påvirke voksenlivet. Aftaleparterne vil udvide de eksisterende tilbud om psykolog- og psykoterapeutisk behandling, der i dag omfatter børn over 16 år af veteraner til også at gælde børn og unge under 16 år af veteraner, sådan at alle børn af veteraner kan modtage den hjælp, der er behov for.

Styrket familieindsats

Veterancentret oplever en stigende grad af henvendelser fra familier, hvis trivsel er udfordret under udsendelse. Aftaleparterne er enige om at styrke muligheden for tilbud om familiesamtaler og samtaler til børn og unge gennem styrkede kompetencer og opkvalificering af medarbejdere i Veterancentret. Opkvalificeringen skal blandt andet rettes mod at håndtere de særegne behov som børn af veteraner kan have før, under og efter udsendelse. Herudover er aftaleparterne enige om at styrke den forebyggende indsats ved familiernes nærområde, øge den kommunikative indsats mellem Veterancentret og kommunerne samt styrke netværksdannelsen blandt hjemmehørende partnere og børn gennem erfaringsudveksling og støtte til pårørende mv.

Forbedrede rammer for samtalegrupper

I de senere år har det vist sig vanskeligt at finde optimale fysiske rammer, der kan sikre børne- og forældregruppen gode betingelser for at mødes. Dette er nødvendigt for, at veteraners familier og børn kan mødes i fortrolighed, danne fællesskab og drøfte udfordringer med andre, der befinder sig i lignende situationer. Aftaleparterne er derfor enige om at afsætte ressourcer til, at der kan afholdes samtalegrupper i bedre rammer.

Nyt rådgivningstilbud målrettet familier og børn

Aftaleparterne er enige om at etablere et nyt rådgivningstilbud til familier med børn, som skal understøtte trivslen før, under og efter udsendelse. Rådgivningstilbuddet skal målrettes familier og børn af veteraner gennem en opsøgende indsats og medvirke til at øge familiens trivsel og håndtering af egne og børns følelser.

Forskning og internationale erfaringer i relation til børn af veteraner

Ca. 40 pct. af børn til udsendte soldater oplever at være bekymrede under udsendelsen, og nogle børn udviser depressive symptomer og har brug for støtte. Der mangler imidlertid forskningsbaseret viden om blandt andet børns behov, når en forælder udsendes for Danmark. Aftaleparterne er derfor enige om at igangsætte et forskningsprojekt, som kan kvalificere metoder og indsats i forhold til børn til veteraners særlige behov. Internationale erfaringer skal indgå i projektet med henblik på at nyttiggøre eksisterende forskning på området. Konklusionerne fra forskningsprojektet vil blive forelagt aftaleparterne primo 2026 i sammenhæng med forelæggelsen af forskningskonklusioner på de øvrige forskningsområder jf. afsnittet *Øget indsats for forebyggelse og forskning*.

Der gennemføres en evaluering af initiativområdet *Flere tilbud til familier og børn*, hvis konklusioner forelægges aftaleparterne i henholdsvis 2026 og 2028.

Støtte til udsatte veteraner

Tættere på udsatte veteraner og deres pårørende

Det kan være vanskeligt for udsatte veteraner at opsøge den nødvendige hjælp, støtte og behandling, som de kan have behov for. Derfor er aftaleparterne enige om, at veteranindsatsen skal møde udsatte veteraner der, hvor de er, blandt andet ved at øge den opsøgende og nære indsats. Dette gøres ved at øge Veterancentrets lokale tilstedeværelse og tilgængelighed, så Veterancentrets medarbejdere kan gennemføre flere opsøgende indsatser på tværs af Danmark, fx på veteranhjem og i veterancafeer for at møde udsatte veteraner på steder, veteranerne typisk opsøger. I tillæg hertil gennemføres åben rådgivning, fx i kommuner hos den lokale veterankoordinator, veteranhjem og frivillige veterancaféer mv., med henblik på at støtte den enkelte veteran og deres familier. Dette vil samlet set betyde, at veteraner og deres pårørende får lettere ved at få adgang til og danne sig overblik over mulighederne for støtte, behandling mv., særligt, hvis de udsatte veteraner har svært ved selv at henvende sig for at få hjælp eller ikke kender til Veterancentrets tilbud.

Regeringen vil præsentere en model for en større grad af robusthed i forhold til akutpladser for de hårdest ramte veteraner.

Aftaleparterne er enige om at afdække, hvorvidt der er behov for yderligere veteranhjem, blandt andet for at sikre geografisk spredning og tilgængelighed under inddragelse af relevante aktører. Afdækningen skal drøftes med aftaleparterne primo 2026.

På vej mod en god hverdag – overgange fra psykiatri til eget hjem

Udsatte veteraner er ofte udfordrede i overgangen til eget hjem efter udskrivning fra psykiatrien eller afrejse fra botilbud. Det kan komme til udtryk ved tilbagefald med menneskelige og samfundsmæssige omkostninger til følge. Derfor er aftaleparterne enige om at styrke initiativet *"På vej mod en god hverdag"* med flere medarbejdere, der skal øge den lokale forankring, så støtten til de mest udsatte veteraner styrkes i overgangen til en bedre hverdag.

Nogle veteraner kan have svært ved at opretholde et normalt familieliv efter udsendelse. Derfor kan der være behov for ”time out”-boliger, hvor veteraner kan tilbydes et kortere ophold, som gør det muligt igen at kunne træde ind i rollen som forælder, ægtefælle mv. Aftaleparterne er derfor enige om, at afsætte en pulje på 2 mio. kr. til at støtte et pilotprojekt med små boliger, *Tiny Houses*, i et fællesskab, som kan bruges som ”time-out”-boliger eller mere permanent.

Nogle veteraner kan opleve udfordringer, særligt når de er væk fra vante og trygge rammer. Aftaleparterne er enige om, at der skal gennemføres en analyse af mulighederne for at støtte veteraner under privat rejse.

Styrket behandling for veteraner

Ca. 40 pct. af veteranerne i behandling for PTSD oplever ikke at få nok udbytte ud af de nuværende behandlingstilbud. Aftaleparterne er enige om at udvide Veterancentrets behandlingsindsats og –tilbud for de veteraner, der ikke opnår tilstrækkeligt udbytte af den eksisterende behandling, herunder traumebehandling, og behandlingstilbud til moralske skader. I denne sammenhæng skal nye evidensbaserede behandlingsformer, der også anvendes internationalt, undersøges nærmere, fx varmtvands- og lokalbedøvelsesbehandling (Stellate Ganglion Block) for at afdække, hvorvidt disse behandlingsmetoder kan gavne danske veteraner. I denne forbindelse skal koordinationen med kommunerne styrkes i forhold til behandlingstilbud mv.

Styrket beskæftigelsesindsats

Veteraner kan opleve udfordringer i overgangen fra det militære arbejdsliv til et civilt liv. Det kan for eksempel handle om at bringe de kompetencer i spil, der er oparbejdet gennem det militære arbejdsliv, ligesom det kan omhandle beskæftigelsesfaglig rådgivning og støtte til at ansætte og fastholde veteraner, herunder fysisk og psykisk sårede veteraner. Aftaleparterne er derfor enige om at styrke beskæftigelsesindsatsen med henblik på at sikre øget kapacitet til et tættere samarbejde med landets jobcentre og styrke den eksisterende virksomhedsmentoruddannelse for ansatte i både offentlige og private virksomheder, der skal sikre en bedre overgang til det civile arbejdsmarked. Endvidere er aftaleparterne enige om, at der tilbydes beskæftigelsesrådgivning til partnere og ægtefæller til udsatte veteraner, hvis arbejdsevne påvirkes af, at der er PTSD eller anden udsendelsesrelateret sygdom i familien.

Forsvaret efterstræber at være en arbejdsplads, der sikrer alle medarbejdere, herunder tidligere udsendte medarbejdere, gode ansættelsesvilkår. Aftaleparterne er enige om, at veteraners arbejdsskader, både fysiske og psykiske, ikke skal ligge dem unødigt til last i forhold til ansættelse i Forsvarsministeriets koncern. Derfor skal helbredskravene for fastansatte medarbejdere i Forsvarsministeriets koncern opdateres, så de giver mulighed for, at skadede veteraners kompetencer kan nyttiggøres. I denne sammenhæng skal der arbejdes for, at skadede veteraners kompetencer kan nyttiggøres i militære stillinger i endnu højere grad. Der er i dag et krav om udsendelsesparathed for at blive militært ansat i Forsvaret. Der arbejdes på at erstatte dette krav med funktionsrelaterede krav i forbindelse med opdatering af helbredskrav. Dette skal ses i sammenhæng med den bredere analyse af muligheden for at opdatere Forsvarsministeriets helbredskrav, som blev igangsat i 2023.

Rehabiliterende sport ved Danmarks Idrætsforbunds (DIF) Soldaterprojekt

Motion og lokale idrætsfællesskaber har en gavnlig effekt som rehabiliterende indsats over for veteraner. Mange veteraner nyder godt af den gavnlige effekt gennem DIF Soldaterprojekt, som også tilbyder mulighed for nye positive fællesskaber. Herudover tilbyder Invictus Games ved Forsvarets Sanitetskommando et rehabiliteringsforløb gennem idræt og personlig udvikling for fysisk og psykisk sårede veteraner. Aftaleparterne er enige om at styrke DIF Soldaterprojekt og Invictus Games, så de to initiativer kan gøre gavn for endnu flere veteraner.

Styrket anerkendelse og lokale fællesskaber

Styrket veteranindsats på Færøerne og i Grønland

Danmarks veteranindsats forudsætter tæt samarbejde med lokale aktører, kommuner og regioner. Dette gælder også for de veteraner, der er bosat på Færøerne og i Grønland. Aftaleparterne er derfor enige om at styrke Veterancentrets vedvarende engagement og samarbejde med lokale aktører, fx frivillige organisationer, sundhedsvæsnet og sociale myndigheder på Færøerne og i Grønland samt udbrede kendskabet til veteranindsatsen for veteraner og deres pårørende på Færøerne og i Grønland.

Forbedring af Regionale Veteranfora

Aftaleparterne er enige om at styrke de regionale veteranfora, hvor lokale forhold for veteraner og pårørende koordineres til gavn for veteraner i nærområdet. Regionale Veteranfora styrker regionalt samarbejde og vidensdeling om veteranrettede aktiviteter og emner blandt frivillige og offentlige aktører. Det er særligt vigtigt, at de mange frivillige kræfter på veteranområdet koordineres i højere grad, end det er tilfældet i dag, for at få fuld udbytte til gavn for veteranerne. Derved imødekommer aftaleparterne en efterspørgsel fra aktørerne i de Regionale Veteranfora om øget støtte til planlægning, gennemførelse og udvikling af møder.

Styrket kommunikationsindsats til veteraner og deres pårørende

Der er behov for at styrke den generelle kommunikationsindsats, så veteraner og deres pårørende i højere grad oplever anerkendelse og får adgang til viden om, hvordan de kan søge støtte. Aftaleparterne er enige om at udvikle Veterancentrets kommunikationsindsats med henblik på at udbrede viden om eksisterende indsatser og tilbud til veteraner og deres pårørende.

Tilskud til styrket sekretariat ved Danmarks Veteraner

Danmarks Veteraner driver Veteranstøtten og diverse fællesskabende aktiviteter, arrangementer og medlemsmøder. Aftaleparterne er enige om at tilføre midler til oprettelsen af et sekretariat i Danmarks Veteraner med henblik på at øge foreningens koordinerende funktion på tværs af aktører på veteranområdet og i arbejdet med at sætte fokus på forholdene for og anerkendelsen af alle danske veteraner uanset mission og opgave. Aftaleparterne er enige om, at der i regi af Danmarks Veteraners arbejde skal lægges vægt på at styrke fællesskabet blandt kvindelige veteraner og understøttelsen af kvindelige veteraners vilkår og trivsel. Der afsættes i alt 3 mio. kr. til lokalforeningen Kvindelige Veteraner under Danmarks Veteraner i perioden 2025-2029.

Pulje til arrangementer på Flagdagen og gensynstræf

Den 5. september er Flagdag for Danmarks udsendte. Det er den dag, hvor Danmarks udsendte anerkendes for den indsats, de har ydet, og hvor de faldne mindes. Lokale arrangementer i forbindelse med den årlige Flagdag den 5. september samt diverse gensynstræf, hvor veteraner får mulighed for at genopleve fællesskabet fra deres udsendelse, er gode muligheder for, at veteraner kan blive anerkendt for deres tjeneste. Aftaleparterne ønsker at styrke den lokale anerkendelse og engagement på tværs af veteranområdet og er derfor enige om at oprette en særskilt pulje til arrangementer på Flagdagen og til gensynstræf. Aftaleparterne lægger vægt på, at støtten i højere grad målrettes lokale aktiviteter for veteraner på tjenestestederne (regiment, flådestation og flyvestation mv.) med henblik på at styrke den nære anerkendelse og korpsånd.

Veteranfonden og ENGAGE festival

Gennem veteran- og musikfestivalen ENGAGE sætter Veteranfonden hvert år fokus på anerkendelsen af veteraner og deres pårørende gennem musik, fest og fællesskab. Veteraner tilbydes blandt andet gratis indgang på festivalen. Der er perspektiv i at engagere flere og yngre veteraner samt øge den samfundsmæssige forståelse og anerkendelse af veteraner gennem ENGAGE. Aftaleparterne er derfor enige om at tildele et årligt tilskud til festivalen til dette formål.

Veteran Match

Veteran Match er et initiativ i DIF Soldaterprojekt, der i samarbejde med virksomheder, elitesportsklubber og kommuner hylder veteraner i forbindelse med større sportsbegivenheder, fx med gratis entré, stadionspeak mv. Aftaleparterne er enige om at tildele et tilskud på i alt 11 mio. kr. til initiativet med henblik på, at Veteran Match videreføres og målrettes den brede anerkendelse af veteraner, fx gennem dedikerede hyldestkampe til ære for veteraner, gratis billetter til tidligere udsendte og pårørende, styrket job-match mellem ledige veteraner og stillinger i sportsklubbers netværk mv.

Folkekirke og Forsvar

Folkekirke og Forsvar er et initiativ, der styrker folkekirkens indsats over for veteraner og pårørende gennem blandt andet diakoni og lokale sociale initiativer. Aftaleparterne er enige om at afsætte midler til initiativet med henblik på at styrke sammenhængskraften mellem folkekirken og Forsvaret ved at etablere et tættere samarbejde mellem værnspæstetjenesten, sognepræster, veterankoordinatorer, kommuner m.fl. Initiativet skal blandt andet understøtte åndelige aspekter og praktisk hjælp, fx gennem folkekirkelig støtte, sjælesorg og netværksdannelse.

Veterankoordinatorer i kommuner

Flere kommuner har en veterankoordinator ansat, der støtter veteraner og deres pårørende i dialogen med det offentlige, så de får den bedst mulige hjælp og støtte. Aftaleparterne er enige om, at der skal indgås en aftale med Kommunernes Landsforening (KL) med henblik på at styrke mulighederne for ansættelse af veterankoordinatorer i flere kommuner. Her vil muligheden for at sikre bredere kommunal dækning gennem et øget samarbejde på tværs af kommuner indgå. Aftaleparterne anbefaler, at der er en veterankoordinator tilgængelig i alle kommuner, og at veterankoordinatorer har veteranindsatsen som sin primære beskæftigelse.

Analysér til styrkelse af den brede anerkendelsesindsats af veteraner og deres pårørende

Aftaleparterne er enige om at igangsætte en række analyser, der skal danne grundlag for en forbedret anerkendelsesindsats af veteraner og deres pårørende. Der igangsættes analyse af i) styrket tilsyn med nyere krigergrave, herunder eventuelt i samarbejde med fonden Soldaterlegatet, ii) styrkelse af Forsvarets Veterankort og, iii) udvikling af Veteranfestivalen ENGAGE. Analyserne skal drøftes med aftaleparterne primo 2026. Herudover skal det afdækkes, hvorvidt der er et ønske om, at veteraner kan få mulighed for at få en anerkendende mærkning, eksempelvis et logo, på sin gravsten og lignende.

Der oprettes endvidere en økonomisk pulje på 5 mio. kr. til medfinansiering af anlæg af veteraners mindesmærker med henblik på at styrke den brede anerkendelse og støtte til veteraner, fx på Forsvarets tjenestesteder, på offentlige pladser mv. Aftaleparterne noterer sig, at medfinansiering fra private fonde samt privatpersoner ligeledes kan anvendes til anlæg af mindesmærker mv.

Efter drøftelse med forsvarsforligskredsen blev det i september 2024 besluttet at undtage Forsvarets bygninger fra statens cirkulære om kunstnerisk udsmykning af statsligt byggeri mv. (kunstcirkulæret) i forligsperioden 2024-2033. Aftaleparterne er enige om, at frigjorte midler fra undtagelsen øger prioriteringsrummet i forliget og dermed muliggør omprioritering inden for Forsvarsministeriets ramme til at finansiere ovenstående pulje.

Øget indsats for forebyggelse og forskning

En af grundpillerne i den eksisterende veteranindsats er *forebyggelse*. Forebyggelsen af psykiske efterreaktioner hos soldater begynder allerede inden udsendelse. Forsvaret har i de seneste 10-15 år haft et øget fokus på mental træning i det missionsforberedende arbejde hos den enkelte soldat. Forud for udsendelse introduceres soldater i dag eksempelvis for operativ stresskontrol, værktøjer til at identificere og håndtere stresssymptomer, ligesom kontaktofficerer støtter soldater, veteraner og deres familier før, under og efter udsendelse, herunder med særlig fokus på soldater og familier. Aftaleparterne er enige om, at dette arbejde skal udvikles på baggrund af ny viden om psykiske belastninger, mentale værktøjer mv. med henblik på at styrke den enkelte soldats håndtering af udfordringer før, under og efter udsendelse og dermed reducere antallet af soldater med psykiske efterreaktioner. Herudover er aftaleparterne enige om, at dette arbejde skal målrettes børn til soldater, hvor en forælder enten skal, er eller lige har været udsendt.

Forskning i moralsk skade

Moralsk skade kan opstå, når en veteran i traumatiske eller særligt belastende situationer ikke griber ind, er vidne til eller selv udfører handlinger, der overskrider, eller står i kontrast til eget værdisæt mv. Det er afgørende, at behandlingstilbud udvikles i takt med udviklingen af viden inden for behandling af veteraner, fx for at øge forståelsen af moralsk skade blandt danske veteraner og forbedre muligheden for behandling. Aftaleparterne er derfor enige om at igangsætte et forskningsprojekt under Veterancentret, der skal afdække området med inddragelse af evidensbaserede, internationale erfaringer.

Forskning i risikofaktorer og behandlingsprogram for kompleks PTSD

Kompleks PTSD er en nyligt anerkendt diagnose, som er fremtrædende blandt danske behandlingssøgende veteraner. Veterancentret har udviklet et behandlingsprogram til kompleks PTSD, der viser positive resultater og kan gavne langt flere veteraner. På den baggrund er aftaleparterne enige om at styrke forskningen i kompleks PTSD hos Veterancentret.

Aftaleparterne vil primo 2026 blive forelagt de første konklusioner, der er opnået i forbindelse med forskningsprojekterne i hhv. *moralsk skade* og *kompleks PTSD* jf. ovenfor.

Styrket digitalisering og datahåndtering

Der er behov for at komme på forkant med den digitale udvikling og skabe bedre behandlings- og rådgivningstilbud for veteraner. Aftaleparterne er enige om at styrke digitalisering og forbedre datahåndteringen i Veterancentret med henblik på at skabe forbedrede og mere effektive behandlings- og rådgivningsforløb for veteraner. Dette vil skabe højere kvalitet i Veterancentrets opgaveløsning og bidrage til bedre og mere fleksible forløb for veteranerne.

Bedre behandling af veteraners arbejdsskadesager

Livslang dækning af udgifter til proteser

Veteraner, der under udsendelse har været udsat for en fysisk skade og derfor har behov for en protese, får i dag udbetalt et engangsbeløb efter anerkendelse af deres arbejdsskadesag. Mange veteraner oplever, at engangsbeløbet ikke dækker de reelle udgifter. Derfor er aftaleparterne enige om at sikre livslang og løbende dækning af fysisk skadede veteraners udgifter til udskiftning og tilpasning af proteser.

Styrket sagsbehandling

De mange forskellige regelsæt på området for veteraners arbejdsskader kan gøre det vanskeligt for veteraner at danne sig et overblik og sikre sig den rette vejledning, fx i forhold til erstatninger mv. Aftaleparterne er derfor enige om at forbedre sagsbehandlingen af veteraners arbejdsskader samt øge vejledningen til veteraner og samarbejde med relevante aktører, så det bliver mere overskueligt for veteraner at danne sig et overblik og sikre den bedst mulige vejledning. Aftaleparterne er i denne sammenhæng enige om, at der lægges særlig vægt på, at veteraner tilbydes privatøkonomisk rådgivning i relation til erstatninger mv.

Tværministerielt veteranforum

Udsatte veteraner kan komme i kontakt med mange dele af den offentlige forvaltning, blandt andet inden for psykiatrien, sundhedssektoren og arbejdsskadeområdet. Som følge heraf kan der være udfordringer forbundet med at finde den rette hjælp og støtte. Aftaleparterne er enige om at etablere et tværministerielt samarbejde under ledelse af Forsvarsministeriet, der skal understøtte en mere helhedsorienteret veteranindsats.

Aftalepartner er endvidere enige om at etablere et udvalg, der skal komme med anbefalinger til, hvordan indsatsen over for veteraner og deres familier kan blive mere sammenhængende og helhedsorienteret samt have en mere entydig ansvarsfordeling for opgaverne i både kommunerne og i staten. Udvalget kan bestå af aktører, der i forvejen arbejder med veteranindsatsen.

En helhedsorienteret veteranindsats indbefatter også, at lovgivning på veteranområdet er sammenhængende og ensartet, sådan at der er klarhed over veteraners lovmæssige vilkår. Udvalget skal således også, med inddragelse af relevante eksperter og fagfolk på området, belyse fordele og ulemper ved i højere grad at ensrette lovgivningen på veteranområdet. Aftaleparterne vil blive forelagt et kommissorium for udvalgets arbejde i første kvartal 2025 med henblik på igangsættelse i første kvartal 2025.

2. Aftalens karakter, opfølgning og implementering

Det indhold, der aftales med indeværende aftale, er ikke forligsbelagt, idet aftalen omhandler udmøntningen af den økonomiske ramme, jf. *Aftale om dansk forsvar og sikkerhed 2024-2033* fra den 28. juni 2023. Aftalen har karakter af en stemmeaftale, der opfylder forudsætningen om, at der er et simpelt flertal af mandater i Folketinget og et flertal af partier i forligskredsen bag aftalen.

Opfølgning på aftalen sker i den fulde kreds af partier, der står bag forsvarsforliget.

Forsvarsministeren vil inddrage forligspartierne løbende ved behov for at foretage tilpasninger af forligsinitiativer, der ikke kan realiseres i henhold til det politisk aftalte eller ved behov for omprioriteringer som følge af nye behov. Det gælder blandt andet ved nye prioriteter, forsinkelser, fordyrelser eller vilkår, hvor aftaleparterne vil drøfte håndteringen heraf inden for den økonomiske ramme.

3. Økonomi for initiativer i aftalen

Aftaleparterne er enige om at afsætte 2,4 mia. kr. over forligsperioden til initiativerne i denne delaftale under forsvarsforliget 2024-2033, herunder 2,3 mia. kr. til indførelsen af en formodningsregel og 0,1 mia. kr. til øvrige veteraninitiativer. Den økonomiske indfasning af initiativerne fremgår af *bilag 1*. Aftaleparterne noterer sig, at størstedelen af udgifterne til de øvrige veteraninitiativer ikke indberettes som forsvarsudgifter til NATO, da veteranområdet eksplicit er undtaget iht. NATO-definitionen af forsvarsudgifter.

Det bemærkes, at indførelse af en formodningsregel vil medføre varige udgifter under Forsvarsministeriets ressort, der falder tidsmæssigt efter indeværende forligsperiodes ophør.

Aftaleparterne noterer sig, at de øvrige veteraninitiativer (med undtagelse af et initiativ under *bedre behandling af veteraners arbejdsskadesager*) rækker til 2029, og at der vil skulle tages stilling til en eventuel videreførelse efter 2029 og frem.

Aftaleparterne noterer sig, at den tilbageværende ramme til yderligere initiativer i kommende delaftaler herefter udgør 35,8 mia. kr. i forligsperioden. Dertil kommer et yderligere prioriteringsrum ved omprioriteringer og effektiviseringer på op til 13,3 mia. kr., jf. *bilag 2*.

Aftaleparterne noterer sig endvidere, at der i anden delaftale er reserveret yderligere 0,9 mia. kr. i 2024-2026 i en reserve til investeringer i dansk forsvar og sikkerhed i regi af forsvarsforliget og/eller til militær støtte til Ukraine samt reserveret yderligere 1,0 mia. kr. i 2026 fra omprioriteringer og effektiviseringer inden for Forsvarsministeriets concern, jf. *bilag 2*.

Tværstatslige udgifter

Tværstatslige udgifter til initiativer for udvikling af veteranindsatsen samt udgifter ved indførelsen af en formodningsregel er inkluderet.

Den beskrevne formodningsregel omfatter også udsendte medarbejdere fra blandt andet Justitsministeriet og Udenrigsministeriet, der er diagnosticeret med PTSD. Ifølge Arbejdsmarkedets Erhvervssikring (AES) udgør andre udsendte statsansatte ca. 2 pct. af det samlede antal anerkendte arbejdsskadesager. Udgifterne forbundet hermed er inkluderet i det samlede økonomiske skøn.

4. Bilag

Bilag 1. Økonomi for initiativer i aftale om udvikling af veteranindsatsen

mio. kr. - 2024-prisniveau	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	I alt
Indførelse af en formodningsregel*	-	233,0	430,0	491,0	333,0	210,0	187,0	185,0	181,0	2.250,0
Øvrige veteraninitiativer	26,0	29,2	29,5	29,4	30,0	0,6	0,7	0,8	0,9	147,0
Tilbud til familier og børn	3,7	6,8	6,8	8,1	9,7	-	-	-	-	35,2
Psykologhjælp og styrket familieindsats ⁽¹⁾	2,7	5,5	5,5	7,0	9,0	-	-	-	-	29,7
Forbedrede rammer for samtalegrupper	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-	-	-	-	3,5
Rådgivningstilbud målrettet familier og børn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Forskning og internationale erfaringer irt. børn af veteraner	0,3	0,6	0,6	0,4	0,0	-	-	-	-	2,0
Støtte til udsatte veteraner	7,0	5,9	5,9	5,9	5,9	-	-	-	-	30,7
Tættere på udsatte veteraner og deres pårørende	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	0,5
Overgange fra psykiatri til eget hjem	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	-	-	-	-	6,0
Pulje til pilotprojekt vedrørende små boliger ⁽²⁾	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-	-	-	-	2,0
Styrket behandling for veteraner	2,0	0,9	0,9	0,9	0,9	-	-	-	-	5,4
Styrket beskæftigelsesindsats	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	-	-	-	-	7,5
Rehabiliterende sport ved DIF Soldaterprojekt	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	-	-	-	-	9,3
Styrket anerkendelse og lokale fællesskaber	8,1	9,7	9,9	8,5	8,5	-	-	-	-	44,8
Styrket veteranindsats på Færøerne og i Grønland	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-	-	-	-	2,5
Forbedring af Regionale Fora	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Styrket kommunikationsindsats til veteraner og deres pårørende	0,6	1,0	1,2	1,2	1,2	-	-	-	-	5,2
Tilskud til styrket sekretariat ved Danmarks Veteraner	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	-	-	-	-	10,0
Tilskud til foreningen Kvindelige Veteraner ⁽²⁾	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-	-	-	-	3,0
Pulje til arrangementer på Flagdagen og til gensynstræf	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-	-	-	-	3,5
Veteranfonden og ENGAGE festival	0,9	0,9	0,9	-	-	-	-	-	-	2,6
Veteran Match ⁽³⁾	1,3	2,5	2,5	2,5	2,5	-	-	-	-	11,3
Folkekirke og Forsvar	0,6	0,6	0,6	-	-	-	-	-	-	1,8
Veterankoordinatorer i kommuner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Analysér til styrkelse af den brede anerkendelsesindsats af veteraner og deres pårørende	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pulje til anlæg af veteraners mindesmærker ⁽⁴⁾	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-	-	-	-	5,0
Øget indsats for forebyggelse og forskning	4,9	4,3	4,3	4,3	3,2	-	-	-	-	21,1
Forskning i moralsk skade	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	-	-	-	-	4,5
Forskning i risikofaktorer og behandlingsprogram for kompleks PTSD	2,6	2,1	2,1	2,1	0,9	-	-	-	-	9,7
Styrket digitalisering og datahåndtering	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	-	-	-	-	7,0
Bedre behandling af veteraners arbejdsskadesager	2,3	2,4	2,5	2,6	2,6	0,6	0,7	0,8	0,9	15,2
Livslang dækning af udgifter til proteser	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	4,3
Styrket sagsbehandling	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	-	-	-	-	10,1
Tværstatsligt samarbejde	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-	-	-	-	0,8
Finansiering inden for Forsvarsministeriets ramme ^(1 + 2 + 3 + 4)	-3,7	-6,6	-5,6	-8,3	-10,3					-34,4
Total før udgifter uden for Forsvarsministeriets område samt tilbageløb fra skatter og afgifter	22,3	255,7	454,0	512,1	352,7	210,6	187,7	185,8	181,9	2.362,6
Tværstatslige udgifter samt tilbageløb fra skatter og afgifter	-	-63,0	-140,0	-161,0	-123,0	-70,0	-67,0	-75,0	-71,0	-770,0
Total nettoudgift for staten	22,3	192,7	314,0	351,1	229,7	140,6	120,7	110,8	110,9	1.592,6

Note: Differencer skyldes afrunding.

* De varige merudgifter til veteraners arbejdsskadesager estimeres at være ca. 180 mio. kr. årligt til PTSD-erstatningssager, som afholdes inden for Forsvarsministeriets ramme. Det eksakte niveau vil dog bl.a. afhænge af antal og typen af opgaver, fremtidige veteraner udsendes til.

⁽¹⁾ Heraf finansieres ca. 17 mio. kr. af initiativets udgifter af Forsvarsministeriets ramme.

⁽²⁾ Initiativet finansieres af Forsvarsministeriets ramme. ⁽³⁾ Heraf finansieres ca. 8 mio. kr. af initiativets udgifter af Forsvarsministeriets ramme.

⁽⁴⁾ Det bemærkes, at frigjorte midler fra Forsvarets undtagelse fra kunstcirkulæret og prioriteringsrummet i forliget og dermed muliggør omprioritering inden for Forsvarsministeriets ramme til at finansiere tiltag om *Pulje til anlæg af veteraners mindesmærker*. Udgifterne til det samlede initiativ udgør ca. 5 mio. kr. i 2025-2029.

Bilag 2. Økonomisk ramme til yderligere initiativer i kommende delaftaler

mia. kr. - 2024-prisniveau	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	I alt
Ramme til nye initiativer*	-	2,2	2,3	0,5	1,5	5,1	1,0	8,2	7,9	9,5	38,2
Disponeringer til initiativer i aftale om udvikling af veterinærindsatsen, jf. bilag 1.	-	-0,0	-0,3	-0,5	-0,5	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-2,4
Resterende ramme til yderligere initiativer i kommende delaftaler	-	2,2	2,0	0,1	0,9	4,7	0,8	8,0	7,7	9,3	35,8
Reserve til investeringer i regi af forsvarsforliget og/eller militær støtte til Ukraine, jf. anden delaftale	0,1	0,4	0,5	-	-	-	-	-	-	-	0,9
Yderligere øget prioriteringsrum ved omprioriteringer og effektiviseringer, jf. anden delaftale	-	-	-	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	13,3
Reserve fra omprioriteringer og effektiviseringer til investeringer i regi forsvarsforlig og/eller militær støtte til Ukraine, jf. anden delaftale	-	-	1,0	-	-	-	-	-	-	-	1,0

Note: Differencer skyldes afrundinger.

*Rammen til nye initiativer er efter indgåelse af anden delaftale korrigeret med ca. 0,4 mia. kr. over forligsperioden som følge af, at tilbageløb fra skatter og afgifter ikke er omfattet af afledte udgifter (tværstatslige).